Pobrane z czasopisma Annales N - Educatio Nova **http://educatio.annales.umcs.pl**
Data: 19/11/2026 02:55:07

WYDAWNICTWO UMCS

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. VII SECTIO N 2022

ISSN: 2451-0491 • e-ISSN: 2543-9340 • CC-BY 4.0 • DOI: 10.17951/en.2022.7.283-290

# Propozycje ponowoczesnych interpretacji – metodyczny dwugłos o praktykowaniu lektury i praktykach czytania

# Proposals of Postmodern Interpretations – a Methodical Double Voice on Practicing the Reading and Reading Practices

UMCS

*Dorota Karkut*

Uniwersytet Rzeszowski. Instytut Polonistyki i Dziennikarstwa
ul. Rejtana 16c 35-959 Rzeszów, Polska
dkarkut@ur.edu.pl
https://orcid.org/0000-0001-6681-6537

**Abstract.** The article is a review of two monographs: *Praktyki czytania. Ponowoczesna interpretacja a szkoła* of Grażyna Tomaszewska and *Praktykowanie lektury* of Dariusz Szczukowski, published in 2019. The authors are professors of the University of Gdańsk who meet the expectations of contemporary school and propose ways of working with literary texts that inspire teachers and students, allowing them to open up to the multidimensionality of reading perspectives.

**Keywords:** review; contemporary school; multidimensionality of reading perspectives

**Abstrakt.** Artykuł jest recenzją dwóch monografii: *Praktyki czytania. Ponowoczesna interpretacja a szkoła* Grażyny Tomaszewskiej i *Praktykowanie lektury* Dariusza Szczukowskiego, wydanych w 2019 roku. Autorzy są profesorami Uniwersytetu Gdańskiego. W swych publikacjach wychodzą naprzeciw oczekiwaniom współczesnej szkoły oraz proponują inspirujące dla nauczycieli i uczniów sposoby pracy z tekstami literackimi, które pozwalają otworzyć się na wielowymiarowość odczytań lekturowych.

**Słowa kluczowe:** recenzja; współczesna szkoła; wielowymiarowość odczytań lekturowych

Pobrane z czasopisma Annales N - Educatio Nova **http://educatio.annales.umcs.pl**
Data: 19/11/2026 02:55:07



Problemy czytania, lektury i interpretacji w szkole stale pozostają jednymi z ważniejszych, spornych i drażliwych w ramach edukacji polonistycznej. Jak podkreśla Iwona Morawska (2018: 124), „lektury szkolne, ich dobór, zalecane strategie czytania, omawiania, wartościowania itd. to zagadnienia, które zawsze budziły szerokie zainteresowanie, brak jednomyślności; ośmielały do kontestowania problematycznych decyzji". Dlatego ważne jest we współczesnej szkole ciągłe poszukiwanie nowych możliwości interpretacyjnych oraz odkrywanie sposobów łączenia i przenikania się różnych strategii pracy z lekturą, których efektem byłoby autentyczne zaangażowanie uczniów.

Naprzeciw tym postulatom wychodzą profesorowie Uniwersytetu Gdańskiego – Grażyna Tomaszewska i Dariusz Szczukowski, autorzy dwóch monografii poświęconych lekturze, czytaniu i interpretacji tekstów literackich w szkole, odpowiednio: *Praktyki czytania. Ponowoczesna interpretacja a szkoła* oraz *Praktykowanie lektury*. Obie książki wydane zostały w 2019 roku w serii „Ponowoczesna Dydaktyka Polonistyczna. Teoria i Praktyka". Łączy je nie tylko zbieżność tytułów i ten sam rok opublikowania, lecz także niezgoda na narzucane schematy szkolnych interpretacji oraz otwarcie się na różnorodność i bogactwo praktycznych rozwiązań metodycznych pracy z lekturą. Warto dodać, że publikacje zrealizowane zostały w ramach projektu pn. „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki" przez pracowników naukowo-dydaktycznych Uniwersytetu Gdańskiego, doktorantów i nauczycieli szkolnych.

***

Książka Grażyny Tomaszewskiej składa się z wprowadzenia i dwóch części: *Interpretacja ponowoczesna a (bez)interpretacja szkolna* (s. 25–79) oraz *Otwieranie lektury. Praktyki czytania* (s. 79–192).

We wprowadzeniu autorka charakteryzuje współczesną „upiorną" rzeczywistość, z odwołaniem do George'a Mussera i jego dzieła *Upiorne działanie na odległość i jego wpływ na czarne dziury, wielki wybuch i teorię wszystkiego*, przechodząc od zagadnień z zakresu fizyki, gdzie wielość interpretacji jest niezbędna dla rozwoju nauki, poprzez nawiązania do psychologii, filozofii i wreszcie edukacji. Przywołuje poglądy m.in. Zygmunta Baumana, Leszka Kołakowskiego i Ryszarda Nycza. Na uwagę zasługują już same tytuły podrozdziałów, które zapraszają do uważnej lektury: *„Lokalność" i nielokalność* (s. 7–11), *Niepewność, czyli co jest naturalne* (s. 11–13), *Edukacja i proste rozstrzygnięcia* (s. 13–19) oraz *Lekturowe otwarcia* (s. 19–22). Trudno nie zgodzić się z podjętymi tu rozważaniami na temat szkoły, z których wynika postulat rozwijania u wychowanków

Pobrane z czasopisma Annales N - Educatio Nova **http://educatio.annales.umcs.pl**
Data: 19/11/2026 02:55:07



wyobraźni, wrażliwości, empatii, dialogu i umiejętności słuchania dzięki praktykom interpretacyjnym uwzględniającym ponowoczesne przemiany.

Pierwsza część książki Grażyny Tomaszewskiej ma charakter teoretyczny i stanowi metodologiczne i metodyczne uzasadnienie poglądów autorki na temat miejsca ponowoczesnych interpretacji w praktyce szkolnej. Gdańska badaczka powołuje się na naukowe ustalenia literaturoznawców, m.in. Michała Pawła Markowskiego, Anny Burzyńskiej, Andrzeja Szahaja czy Stanleya Fisha. To erudycyjny wykład o granicach wolności i różnych sposobach czytania, uwzględniających indywidualną perspektywę i kategorię doświadczenia czytelnika, niezależnie od przynależności do określonej wspólnoty interpretacyjnej. Wynika z niego konieczność odejścia od teoretycznych paradygmatów, jednoznacznych, z góry ustalonych schematycznych formuł pracy z tekstem i akcentowania pluralizmu metodologicznego, potrzeby dialogu oraz zdarzeniowości różnych praktyk czytania. Pisząc o szkolnej praktyce interpretacyjnej, badaczka przywołuje stanowiska znawców edukacji polonistycznej, m.in. Anny Janus-Sitarz, Barbary Myrdzik, Krystyny Koziołek, Zenona Urygi, Zofii Agnieszki Kłakówny i Marka Pieniążka.

W drugiej, znacznie obszerniejszej części zaprezentowane zostały propozycje interpretacji tekstów literackich (i dzieła malarskiego), których dobór wynika z „osobistych preferencji i fascynacji" badaczki i jest umotywowany potrzebą przezwyciężenia trudności, jakie pojawiają się zazwyczaj podczas szkolnego czytania tych utworów. Interesujący i bogaty materiał metodyczny zamieszczono w siedmiu rozdziałach, zachęcających tytułami do lektury: *Miłość w symboliczno-alegorycznych uwikłaniach: Mickiewicz i Szymborska* (s. 79–97), *Alegoria prawdy: Jacek Dehnel, „Matka Makryna"* (s. 97–114), *Kategoria doświadczenia a III część „Dziadów" w szkole* (s. 114–137), *Co mówi święto? „Nad Niemnem" Elizy Orzeszkowej i „Kamień na kamieniu" Wiesława Myśliwskiego* (s. 136–152), *Melancholia przejścia: Julia Hartwig, „Odchodzisz z krainy kwiatów"* (s. 152–164), *Wygnanie i wdzięczność: Czesław Miłosz – „Po wygnaniu" i Józef Chełmoński – „Bociany"* (s. 164–180) oraz *Obojętność świata a pragnienie sensu: Zbigniew Herbert, „Dęby"* (s. 180–192).

Nowatorskie interpretacje utworów kanonicznych (np. *Dziadów* Mickiewicza, *Bocianów* Chełmońskiego) i ciągle nieobecnych w praktyce szkolnej współczesnych utworów poetyckich, a także niezwykłe zestawienia i nieoczekiwane zderzenia tekstów z różnych epok otwierają horyzonty lekturowe, sytuują uczniów w roli badaczy i uważnych obserwatorów świata, pozwalają na stawianie pytań o sens życia współczesnego, młodego człowieka. Taka właśnie perspektywa służy postrzeganiu tekstów literackich w duchu konstruktywizmu, o czym pisała Zofia Pomirska (2019: 74):

Pobrane z czasopisma Annales N - Educatio Nova **http://educatio.annales.umcs.pl**
Data: 19/11/2026 02:55:07



> Dla ucznia tekst literacki powinien być źródłem wiedzy o człowieku, o życiu, o świecie, o kulturze, a dochodzenie do rozumienia lektury, do pełnego jej odbioru, do konkretyzacji świata przedstawionego, do wyobrażania sobie sytuacji życiowych bohaterów, do przeżywania ich losów, a także do stawiania się w sytuacji uczuciowej czy decyzyjnej postaci lub podmiotu mówiącego, rozmowa i dyskusja o zachowaniach postaci literackich, o ich wyborach wartości i konsekwencjach tych wyborów – staje się zarówno elementem egzystencjalnego wymiaru przedmiotu „język polski", jak i katalizatorem rozwoju myślenia ucznia.

Erudycyjny komentarz literaturoznawczy i filozoficzny Grażyny Tomaszewskiej, w powiązaniu z interesującymi propozycjami dydaktycznymi, które nie są gotowymi scenariuszami, lecz problemami do lekcyjnych dyskusji, stanowi niewątpliwą zaletę tych ambitnych projektów. W *Praktykach czytania…* znajdziemy inspirację i zachętę do przekraczania barier i schematów interpretacyjnych, a także do odkrywania nowych możliwości otwierania lektury i jednocześnie otwierania szkoły na ponowoczesną, indywidualną lekturę. Oddajmy zatem głos autorce:

> Prezentowane w książce przykłady praktyk czytania pełnią funkcję swoistych eksperymentów przełamujących granicę między dyskursem typowo naukowym a dydaktycznym, otwartym na lekcyjne związki i zależności. Przez wybrane teksty (klasyczne i współczesne, często sąsiadujące intertekstualnie) testuję interpretacyjną przydatność m.in. kategorii alegorii, doświadczenia, orientalizmu, krytyki etycznej, feministycznej, postkolonializmu czy zwrotu teologicznego. (Tomaszewska 2019: 21–22)

Zaproponowane w książce interpretacje wynikają „z potrzeby zlikwidowania opozycji między teorią a praktykami czytania, uwolnienia interpretacji z teoretycznych zobowiązań" (tamże: 21) i są wyrazem przekonania autorki o tym, że „współczesna rozmaitość strategii czytania […] jest dla szkoły wielkim dobrodziejstwem. Dotyczy to w równym stopniu utworów dawnych i współczesnych" (tamże).

***

Publikacja Dariusza Szczukowskiego składa się ze wstępu, zakończenia i trzech logicznie ze sobą powiązanych rozdziałów: *Polonistyka – między teorią a praktyką*, *Meblowanie szkoły* oraz *Praktyki czytania*.

Pobrane z czasopisma Annales N - Educatio Nova **http://educatio.annales.umcs.pl**
Data: 19/11/2026 02:55:07



We wstępie autor wyjaśnia, czym jest lektura i – odwołując się do doświadczeń nauczyciela polonisty – uzasadnia, co stanowi przedmiot jego zainteresowań badawczych:

> O […] wyczuleniu na literaturę jest ta książka. Skupię się w niej na splocie prywatnego, intymnego doświadczania lektury, pojmowanego jako techniki siebie (jak by powiedział Michel Foucault), i jej doświadczenia instytucjonalnego. Interesować mnie będą zatem różne sposoby praktykowania bezwarunkowej (to marzenie każdego chyba polonisty), a jednak zawsze uwarunkowanej lektury. (Szczukowski 2019: 10)

Dwa pierwsze rozdziały monografii mają charakter teoretyczny, a tytuły kolejnych podrozdziałów zapowiadają problematykę, jaką odnajdzie w nich zainteresowany czytelnik: *Spór o (bez)sporną wartość humanistyki*: *Jaka humanistyka?*, *W stronę innej humanistyki*, *Przeciw głupocie*, *Zobowiązania* (s. 11–23); *Dydaktyka literatury. Dydaktyka lektury*: *Jak uczyć uczenia literatury?*, *Polonista-amator*, *Lektura jako wyzwanie i wyznanie* (s. 23–43); *Uwalnianie lektury. Przywracanie świata*: *Wolny czas lektury*, *Czas zachwytu*, *Czas uważności* (s. 43–50); *Wspólne czytanie*: *Jaka wspólnota? Otwieranie tradycji* (s. 50–65); *Programowanie szkoły*: *Podstawa programowa – krótkie wprowadzenie*, *Zmiana paradygmatu* (s. 65–73); *Po co i jak czytać literaturę popularną w szkole*: *Kilka uwag o praktykach kulturowych i czytelniczych*, *Preferencje czytelnicze*, *Literatura popularna w szkole* (s. 73–85).

Dariusz Szczukowski, doskonale zorientowany w problematyce edukacji polonistycznej, swobodnie porusza się po najrozleglejszych obszarach humanistyki. Przywołuje dyskusje literaturoznawców, m.in. Michała Pawła Markowskiego, Andrzeja Skrendo i Ryszarda Nycza, starając się odpowiedzieć na pytanie: Jakie jest miejsce humanistyki we współczesnym, stechnicyzowanym świecie i jak można ją rozumieć? Niezależnie od tego, czy pojmuje się tę dziedzinę jako działanie polityczne i etyczne czy też jako praktykę edukacyjną, szkołę „używania tekstów", wartość humanistyki zdaniem gdańskiego badacza przejawia się w jej interdyscyplinarności i stworzeniu wspólnoty ludzi czytających, otwartych na zdobywanie wiedzy teoretycznej i praktycznej, budującej ich podmiotowość.

Myśląc o polonistyce akademickiej i szkolnej, autor prowadzi pogłębione rozważania dydaktyczne na temat sposobów kształcenia nauczycieli oraz uczenia literatury. Inspiracją tych konstatacji są ustalenia Krystyny Koziołek, Anny Janus-Sitarz, Ewy Jaskółowej, Witolda Bobińskiego, Zofii Agnieszki Kłakówny i Barbary Myrdzik. Jego zdaniem polonista to nie tylko ekspert od metod nauczania, ale przede wszystkim miłośnik literatury i uważny czytelnik, z pasją

Pobrane z czasopisma Annales N - Educatio Nova **http://educatio.annales.umcs.pl**
Data: 19/11/2026 02:55:07



zachęcający uczniów do lektury. „Każda lektura jest więc wyzwaniem [podkr. – D.K.] – tekst literacki wymaga od nas przyjęcia określonej pozycji interpretacyjnej, jak i wyznaniem [podkr. – D.K.] tego, iż tekst, który interpretujemy, jakoś nas obchodzi" (Szczukowski 2019: s. 40).

W naukowym dyskursie o szkole nie zabrakło refleksji na temat lekcji literatury, gdzie odbywa się wspólne czytanie tekstów, będące rozmową z utworami i jego czytelnikami. Jak zauważa gdański badacz:

> Lekcja literatury w tym przypadku nie może być zatem drobiazgowym wypełnieniem scenariusza czy realizacją określonych celów edukacyjnych, lecz podporządkowana powinna być rytmowi czytelniczych doświadczeń, z uwzględnieniem także ich somatyczności, sfery afektywnej, otwartej na wzajemne interakcje. Taka lekcja ma zatem wymiar jak najbardziej etyczny i polityczny. (tamże: 56)

> […] lekcja literatury byłaby próbą wydobycia jednostkowości dzieła z woali praktyk dydaktycznych. Byłaby to swoista lekcja odpowiedzialności, próba oporu nauczyciela przed instytucją, a także ocalenia dzieła sztuki, może ryzykowna, ale też i konieczna. (tamże: 125)

Dariusz Szczukowski jest zaniepokojony sytuacją lektury podporządkowanej celom wychowawczym i treściom kształcenia podstawy programowej, które muszą bezwzględnie realizować wszyscy nauczyciele i uczniowie, a także wynikającym z nich rygorom egzaminacyjnym. Jednocześnie wskazuje na konieczność otwarcia się lekcji języka polskiego na różnorodne teksty kultury i ponowoczesne praktyki interpretacyjne, rozumiane jako rozmowy z tekstami literackimi, uwzględniające uczniowskie doświadczenia, a nie „gotowe instrukcje rozjaśniające wątpliwości egzystencjalne" (tamże: 40). Trudno nie zgodzić się z przekonaniami badacza, kiedy dopomina się o uwzględnienie w spisie lektur szkolnych tekstów reprezentujących literaturę popularną. Takie są bowiem percepcyjne przyzwyczajenia i preferencje czytelnicze młodych odbiorców. Uwzględniając zainteresowania i oczekiwania uczniów, którym przyjemność sprawia czytanie właśnie tego typu książek, można otwierać ich na dialog z tradycją, żywotność motywów, symboli i archetypów. Jest to również swoiste wprowadzenie do czytania klasyki, a jednocześnie droga do poznania świata i refleksji nad swoimi wyborami aksjologicznymi i egzystencjalnymi.

Rozdział trzeci, zatytułowany *Praktyki czytania*, prezentuje propozycje omówienia poezji współczesnej, która niezmiennie kojarzy się uczniom i nauczycielom z trudnościami w odbiorze. Na uwagę zasługują różnorodne style i formy uważnej lektury autorów rzadko obecnych w szkole: Marcina Sendeckiego

Pobrane z czasopisma Annales N - Educatio Nova **http://educatio.annales.umcs.pl**
Data: 19/11/2026 02:55:07



i Tadeusza Dąbrowskiego, a także mało znanych wierszy Tadeusza Różewicza, wobec których nauczyciel-ignorant (nie umniejszając jego kompetencjom) nie zawsze gotów jest podjąć ryzyko indywidualnych odczytań. Są to interpretacje wymagające wysiłku intelektualnego, zdolności do krytycznego myślenia i spoglądania na teksty z wielu perspektyw, a jednocześnie odnoszące się do współczesnych realiów życia młodych odbiorców, dzięki czemu mogą stanowić klucz do zrozumienia siebie, innych i otaczającego świata.

Szkolne lekcje literatury inspirowane sugestiami interpretacyjnymi Dariusza Szczukowskiego mogą być dla polonistów wielowymiarowym doświadczeniem edukacyjnym, a dla uczniów – drogą do osobistego rozwoju.

***

Propozycje gdańskich badaczy zaskakują różnorodnością oraz świeżością odczytań, wzajemnie się dopełniają, stanowiąc ważny dwugłos w sprawie miejsca i roli interpretacji na lekcjach języka polskiego w zmieniającej się rzeczywistości szkolnej. Zachodzi bowiem konieczność poszukiwania innowacyjnych rozwiązań metodycznych, uwzględniających podmiotowość nauczyciela i uczniów oraz niepowtarzalność każdej lekcji języka polskiego. Jak słusznie zauważa Maria Kwiatkowska-Ratajczak (2011: 8):

> Każda klasa ma własną, charakterystyczną tylko dla niej odrębność/swoistość. Czynności nauczycielskich nie sposób sprowadzić do z góry założonej, zawsze tak samo powtarzanej sekwencji działań. Uczenie wymaga szybkich reakcji na wciąż następujące przeobrażenia, z natury rzeczy łączy się z ciągłymi innowacjami.

Bardzo dobrym pomysłem jest zebranie w zwartych monografiach tekstów wygłoszonych podczas wielu konferencji metodycznych i literaturoznawczych, gdyż umożliwia to dotarcie do szerszego grona odbiorców, którymi są nie tylko znawcy, profesjonalnie zajmujący się teorią literatury, lecz przede wszystkim nauczyciele poloniści i studenci przygotowujący się do pracy w szkole.

Konieczność dookreślenia miejsca polonistyki szkolnej w obszarze współczesnych praktyk kulturowych oraz zmieniającego się świata, choć pozostaje zagadnieniem spornym, musi się w jakiejś mierze wiązać z obecnością nowych koncepcji. Nie chodzi jednak – jak pokazali autorzy omawianych pozycji – o bezrefleksyjne przyswajanie przez szkołę każdej teorii czy paradygmatu literackiego niezależnie od celu i funkcji dydaktycznych. Maria Jędrychowska (2010: 4) przypomina, że „interpretacja naukowa i interpretacja szkolna to dwa różne działania sytuowane w dwóch odmiennych porządkach doświadczenia

Pobrane z czasopisma Annales N - Educatio Nova **http://educatio.annales.umcs.pl**
Data: 19/11/2026 02:55:07



poznawczego uczestników kultury – badacza i ucznia. Doświadczenia te, choć objęte wspólną nazwą – interpretacja – nie są, co oczywiste, identyczne". Dlatego warto przeprowadzić badania nad odbiorem proponowanych do interpretacji tekstów i zdiagnozować przydatność strategii lekturowych zaprojektowanych w obu publikacjach.

## BIBLIOGRAFIA

Jędrychowska, M. (2010). Przedmowa. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia at Didacticam Litterarum Polonarum et Linguae Polonae Pertinentia*, vol. 71, [3]–[7].

Kwiatkowska-Ratajczak, M. (2011). Wstęp. W: M. Kwiatkowska-Ratajczak (red.), *Innowacje i metody*. T. 1: *W kręgu teorii i praktyki* (s. 7–9). Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

Morawska, I. (2018). Jak znajdować klucze do lektur szkolnych? Refleksje inspirowane nową „Podstawą programową" (i nie tylko). *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia at Didacticam Litterarum Polonarum et Linguae Polonae Pertinentia*, vol. 9(259), 124–139.

Pomirska, Z. (2019). Wiwat polonista konstruktywista! W: K. Maciejak, M. Trysińska (red.), *Kompetencje nauczyciela polonisty we współczesnej szkole. Między schematem a kreatywnością* (s. 69–83). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.

Szczukowski, D. (2019). *Praktykowanie lektury*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

Tomaszewska, G. (2019). *Praktyki czytania. Ponowoczesna interpretacja a szkoła*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.